Vesa Vihriälä 9.11.2021

Työelämäprofessori, Helsingin yliopisto

Talousvaliokunnalle

Pyydetty lausunto komission ehdotuksesta ilmastotoimia koskevan sosiaalirahaston perustamisesta (U61/2021)

Komission ehdotus sosiaalirahastosta pyrkii vähentämään kielteisiä vaikutuksia sellaisten kotitalouksien toimeentuloon ja yritysten toimintaedellytyksiin, jotka kärsivät päästökaupan suunnitellusta laajentamisesta rakennuksissa ja tieliikenteessä käytettäviin fossiilisiin polttoaineisiin. Tavoitetta voi perustella sekä sosiaalisella oikeudenmukaisuudella että ilmastopolitiikan poliittisen hyväksyttävyyden vahvistamisella.

Ehdotus palvelee näitä tarkoituksia kahdella tavalla. Yhtäältä se ”pakottaa” jäsenmaat kiinnittämään huomiota ja käyttämään voimavaroja päästökaupan laajentamista kärsivien kotitalouksien ja yritysten tilanteen helpottamiseksi. Toisaalta se kanavoi voimavaroja muilta jäsenmailta sellaisille, joissa haavoittuviksi arvioituja kotitalouksia ja yrityksiä on keskimääräistä enemmän.

Päästökaupan laajentamista tieliikenteessä ja rakennuksissa käytettäviin kasvihuonepäästöjä aiheuttaviin polttoaineisiin voidaan pitää perustellusti järkevänä tähän saakka toteutetun päästökaupan vaikutusten nojalla. Toki käytännön toteuttamiseen voi liittyä aiempaa suurempia hallinnollisia ongelmia toimenpiteiden kohteeksi tulevien talousyksiköiden suuren määrän vuoksi. Tästä peruslähtökohdasta toimia, jotka kiinnittävät huomiota laajennuksen haittavaikutuksiin ja vahvistavat poliittista tukea ratkaisulle, voi pitää perusteltuina.

Rahasto on kuitenkin useasta syystä ongelmallinen, erityisesti Suomen kaltaisen maan kannalta. Ensinnäkin rahasto antaa komissiolle vaikutusvaltaa maiden sosiaalipolitiikan toteuttamiseen. Sosiaalipolitiikka on kuitenkin lähtökohtaisesti jäsenmaiden vastuulla, eikä ole mitään ilmeistä vahvaa perustetta muuttaa tätä asetelmaa, vaikka hallitus toteaakin, ettei esitys ole ristiriidassa ns. läheisyysperiaatteen kanssa. Jäsenmailla, erityisesti Suomen kaltaisen kattavan sosiaaliturvan maalla, on todennäköisesti komissiota parempi kyky arvioida, miten eri kansalaisryhmien kokemiin taloudellisiin vaikeuksiin on parasta reagoida.

Vielä merkittävämpi ongelma on, että rahasto luo jälleen uuden tulonsiirtomekanismin Suomen kaltaisilta mailta maille, joiden tulostaso on pienempi ja jotka useissa tapauksissa ovat kiinnittäneet vähemmän huomiota köyhyyden vähentämiseen ja tulojen tasaukseen maan sisällä. Päästökaupan laajennus tuo kaikille jäsenmaille lisää päästökauppatuloja, joita ne itse voivat käyttää uudistuksesta kärsivien kotitalouksien tukemiseen. Kun kunkin jäsenvaltion päästökauppatulot vastaavat asianomaisen maan liikenteen ja asumisen lisäkustannuksia, jokaisella jäsenvaltiolle syntyy tuloja, joilla se voi haluamassaan määrin kompensoida negatiiviset vaikutukset pahiten kustannusten noususta kärsiville. Tämä ei edellytä tulonsiirtoja muiden maiden päästökauppatuloista.

Oma ongelmansa on, että siltä osin kuin päästökauppatuloja ohjataan EU:n käyttöön, niiden luonteva kohde olisi elpymisrahaston tarvitseman velan takaisinmaksu. Uusia omia varojahan on ollut tarkoitus kehittää juuri tässä tarkoituksessa.